

Uvodna zabeležka

V MC CK ZKS je 14. aprila 1989 tekla razprava o reformi ZKJ in političnemu sistemu. Izhodišče za razpravo so ponudile teze beograjskega raziskovalca dr. Vladimirja Goatija, za katere so organizatorji posveta menili, da bi jih morda kazalo obravnavati v strokovnih krogih kot alternativne teze o preobrazbi ZKJ. Avtor se je za pobudo zahvalil, vendar jo je zavrnil, naša dolžnost pa je, da jih vsaj na kratko predstavimo.

Socializem terja trdne branike proti neustavljivi politični samovolji, ti pa so: ločitev oblasti, federalizem, decentralizacija, denormiranost; pravna država, veljava pravic človeka in državljana; avtonomija ključnih delov družbe – ekonomije, politike, države, družbenopolitičnih organizacij, civilne družbe, univerz itd.; svobodno združevanje in svoboden tisk; neposredne in tajne volitve z več kandidati, čimbolj demokratizirana pravica do kandidiranja. Šele v takšnih okoliščinah lahko pričakujemo dejansko ločitev partije od države, odpravljanje vzrokov, ki omogočajo instrumentalizacijo političnega sistema in države. Takšne politične razmere lahko pripeljejo do demokratičnih sprememb tudi v sami ZK. To pa pomeni ločitev od dogmatskega socializma, demokratičnega centralizma, politične prevlade večine nad manjšino, prehod na teritorialni princip organiziranja. Enotnost v CK ZKJ je možno dosegati samo ob ključnih, najpomembnejših usmeritvah, in to na demokratičen način, brez majorizacij, preglasovanj, diferenciacije in izključevanj – se pravi na osnovi uveljavljanja pluralizma in odprtega dialoga.

Prvi se je k razpravi prijavil dr. Vojislav Stanovčić, profesor Fakultete za politične vede v Beogradu, ki je svojo razpravo kasneje strnil v obsežnejši prispevek; prevod bomo objavili v eni naslednjih števil. V tem zvezku pa objavljamo avtorizirani razpravi Milana Balažica, strokovnega sodelavca CK ZKS in dr. Leva Krefta, predstojnika MC CK ZKS.

MILAN BALAZIC

O pohodu jugoslovanskega totalitarizma

Govoril bom s pozicije dobro obveščenega optimista, se pravi pesimista. Sem znan po tem, da vedno neprijetno presenetim. Govoril bom o tistem, kar bi lahko poimenovali kontraprenova, in to na konkretnem nivoju, ker se mi zdi razprava brezpredmetna, kolikor bomo vsi vztrajali pri visokih načelih, kjer bomo takoj prišli skupaj. Zato je treba nivo diskusije, kot temu rečemo, konkretizirati.

Govoril bom o kontraprenovi ravno zaradi neke točke, za katero mislim, da nam je danes potrebna, to je deziluzionacija: sam politični prostor nam dokazuje, da so možnosti za prenovo ne vse večje, ampak vse manjše. To bom tudi argumentiral. Analiza kontraprenove pa je po mojem mišljenju potrebna zaradi tega, da nam bo ta analiza služila, kot bi se temu reklo, kot mogočno vzgojno sredstvo vsem tistim, ki hočejo neko resničnost, prenovo. Razpravo bi uvedli s citatom iz znanega francoskega marksista Blaisa Pascala. Citat gre takole: »... O pravici se dá prepirati, silo se pa hitro prepozna in to brez sporov. Tako pravici ni bilo moč pridružiti sile, ker je sila ugovarjala pravici in trdila, da je le-ta krivična, sama pa da je pravična. Ker torej ni bilo moč doseči, da bi bilo to, kar je pravično, tudi močno, so napravili, kakor da je tisto, kar je močno – tudi pravično«.

Kot sam citat nakazuje, bom govoril o pohodu novega jugoslovanskega totalitarizma, včasih popularno imenovanega tudi NSK. Že več let nas bombardirajo s to celično obliko totalitarne logike. Najprej se molče predpostavi upravičenost lastne, univerzalne zahteve, in seveda ta univerzalna pretenzija, ki dejansko terorizira kakršnokoli partikularnost, spremeni vse partikularnosti v to, da te partikularnosti terorizirajo univerzalnost, se pravi, da ob univerzalizaciji lastne partikularnosti nasprotniku očitamo tisto, kar partikularnost je, namreč neka specifična pozicija.

Sam totalitarizem, kot je znano, prepoznamo že po formalizmu, po tem, da se reče »zmagala je enotnost«, pa se ne reče, na kateri vsebinski podlagi je zmagala. Ali pa »pridobili smo tisto sposobnost«, pa se ne ve za kaj. Pa se ne ve, kaj bi storili. Se pravi, da gre za neko manjkavost jasnih pozitivnih programskih opredelitev, ki imajo kot take pozitivno težo. Recimo, ko so nekoč Mussolinija vprašali, kakšen je njegov program za Italijo, jim je odgovoril: »... Naš program je zelo enostaven. Vladati hočemo Italiji«. V bistvu gre za to, da totalitarizem ustvarja iz enotnosti in odločnega delovanja fetiše oz. samosmotre. Ob hkratnem namernem ustvarjanju neke kaotične neobvladljive situacije, ki legitimira trdo roko Rešitelja. Ključna formula totalitarizma je znana: »vodja = partija = narod«, vsak napad na Vodjo je v bistvu napad na narod, skoz narod pa recimo govori sama Jugoslavija in celo več kot Jugoslavija.

Tretji element tega je stalna proizvodnja Sovražnika, ki se danes, kot so pokazale nekatere analize, kaže v obliki združbe nemogoče brkljarija med Slovencem in Albancem. Gre za to, da ko govorimo o Slovencih kot metafori, ne kot narodu, potem je treba zatrditi, da ne gre za nobene Slovence, kajti opravičen je občutek, da so ti procesi, ki se dogajajo s prenovo in vso ostalo pluralizacijo, nevarni Jugoslaviji in jugoslovanski oblasti. Natančno tako je. Nevarni so, ker ni v njih prav nič specifično slovenskega. Čisto nič. Gre za neke civilizacijsko-demokratske procese, in te se da omejiti samo s tem, da se jim udari pečat nacionalnih specifik. Ta Sovražnik je neka notranja prisila totalitarista, ki ga žene to podvajanje nasprotnika k temu, da izza konkretnega posameznika išče pravega Sovražnika, ki govori skozenj. To je paranoični konstrukt vseмогоčnega Drugega, ki zadaj vleče niti nasprotnikov.

Recimo ob primeru Kosova se govori o nekem tajnem štabu kontrarevolucije, ki vse vodi; ob primeru Slovenije se ob posameznih ekscesih govori o tem, da stoji zadaj slovensko politično vodstvo, ki je prešlo na nacionalno-liberalistične pozicije, vendar pa si tega še ne upa priznati; zato uporablja druge, da govorijo v njegovem imenu. Tu nam kot primer lahko posluži Hegel, saj z njegovo logiko ugotovimo, da totalitarizem percipira svoje lastno protislovje. To, da je v resnici on sam tisti, ki s svojim čistim neomadeževanim pogledom povsod vidi zarote, vnaša

nestabilnost, ogroža notranji mir. Se pravi, on je tisti Sovražnik, to je resnica njegovega lastnega postopka. Te formule so znane v političnem jeziku, in kot se reče, ne glede na to, kaj trdiš, mi že vemo, kaj se v resnici skriva za tem. Drug postopek, ki se temu takoj pripne, je to, da ta, ki zagovarja svoja oz. drugačna stališča, ta stališča, kot se reče, nedemokratično nekomu vsiljuje.

Naslednji element, ki je zelo očiten, je znani stalinski mit poštenega delovnega ljudstva. Na ta način prihajajo pozivi, da morajo ljudstva rešiti posamezna vodstva ipd. Ta mit, ta pogled, ki velja samo za Partijo, je neka mistična referenčna točka, katere edina funkcija je, da legitimira oblast Partije, saj v bistvu zagotavlja vlogo budnega nadzornika, ki pazi, da se ta pošteni, nepokvarjeni narod ne zmanipulira s strani »anti-socialističnih sil«. V tem primeru je prvi korak demokratičnih sil, da brezrezervno priznajo pokvarjenost ljudstva, da se ljudstvo dá prevarati, to pa se da prevarati na ta način, če je samo tako strukturirano, tako ustrojeno, da hoče biti prevarano. Kajti v prevari se artikulira njegova želja. Poznamo že celo vrsto analiz takega pohoda totalitarizma, kjer gre za heterogeno brkljarijo, neko nemo-gočo zmes elementov, ki se jih ne da postaviti skupaj. Eden teh je tradicionalni stalinizem (recimo pozivi k enotnosti, diferenciacija, reaktiviranje mitologije Tito-Partija-Armija-Bratstvo in Jedinstvo, z bolj ali manj jasno samoupravno noto); drugi element je npr. profašistični desni populizem (pritisk ulice, zborovanja, usmerjanje zoper nacionalno karakteriziranega Sovražnika in histerija izrednega stanja). Tretji element je etatizem (težnja k močni, enotni državi, ki strogo uveljavlja svoje zakone). Četrti element je mitologizirani nacionalizem (oživljanje starih mitov: ena nacija kot steber jugoslovanstva, seveda v tem primeru Srbi kot edini pravi Jugoslovani, ostali pa so v nekem smislu sumljivi in končno separatisti). In naslednji element še meščanski liberalizem (se pravi, zavzemanje za človekove pravice – predvsem na Kosovu, ekonomski liberalizem, podprt z učinkovito centralno državo). Vsa ta heterogena zmes je zmožna skupnega nastopanja le ob tem, če jo družijo figura mogočnega Vodje, brezvsebinski decizionizem in vzdušje izrednega stanja – ob jasni podobi Sovražnika.

Gre za neko izjemno učinkovito serijo ekvivalenc, ki hegemonizira v enotno polje narod-delavski razred, skratka »vse« elemente nekega družbenega telesa.

Zadnja stvar, ki bi jo v kratkem, grobem orisu kontraprenove še omenil, je element »neposredne demokracije«. »Prozivanje«, kot se temu reče. To je v bistvu totalitarna forma, neka farsična oblika demokracije. Je v bistvu farsa demokracije in je totalitarna demokracija. To je način, kako ljudstvo spregovori v oblike historizirane črede, ne pa v obliki neke organizirane pluralistične forme izražanja interesov, znotraj zmanipuliranega totalitarnega univerzuma. Je tudi hkraten način realizacije ideološkega orodja interesov »enotnega delavskega razreda«, ko se delavcem seveda ponudi nekaj dni nebrzdanega divjanja, ki legitimira zgolj nove Gospodarje.

Ob tem se je treba spomniti in nikoli pozabiti, da je glavni vzrok tega fenomena – ki ni originalen, ni nekaj mističnega ali kakorkoli zraslega samega po sebi – vladavina statusa quo republiških birokracij. In tu sta spet dva odgovora. Eden je ta »slovenski, liberalni«, drugi je pa oni, ki sem ga na kratko opisal. Oba sta reakcija na nesposobnost statusa quo republiških birokracij.

Kaj storiti ob taki kontraprenovi, ki naj bi bila prenova? Ugotavlja se na mnogih mestih, da smo priče dokončnemu razkroju znane, spontane ideologije Zveze komunistov, skoz katero se je ta doživljala kot kohezivni steber Jugoslavije, kot garant bratstva in enotnosti, ki je izvzeta iz umazanih partikularnih bojev, značilnih za profani del jugoslovanske družbe, in ki je zavzemala posvečeno seku-

larno-mitično mesto z ideološko legitimacijo samoupravljanja kot vrhunca v razvoju človeštva.

Zveza komunistov lavira, to je očiten primer v Sloveniji, na terenu zgodovinskega kompromisa, bodisi z desno-populistično ali z demokratično strujo civilne družbe. Jasno pa je, da ZK Slovenije v tem trenutku ne more več prevzemati formule, da je ZK avtomatično vodilna sila naše družbe, ampak se mora začeti obnašati tako, da bo to dejavno dokazovala; se pravi, da je edini način, da ZK preživi, ta, da stopa naprej po poti politične pluralizacije in da deluje kot radikalen element demokratizacije – ne pa da od drugod prevzema ideje in jih potem prede-lane osvaja ter plasira kot svoje.

V ZK Jugoslavije se, po mojem mišljenju, bolj kot kdaj čuti potreba, da se v procesu prenove odpove fetišu Enotnosti. Se pravi, naučiti se življenja z razlikami, dogovoriti se o skupnih pravilih igre, ki urejajo te razlike, dogovoriti se o institucionalnih mehanizmi, ki bodo pluralizem v ZK integrirali in naredili iz njega nek normalen vidik političnega procesa. Gre za uskladitev vzajemno priznanih razlik. Torej ne gre zgolj za neko novo hegemonijo, ampak za spremembo načina, kako se sploh ta hegemonija oblikuje. Ne z zakulisnimi dogovori, ki so rezultat vse mogočih pritiskov, ampak po javni, institucionalizirani poti.

Ko govorim o tem, se mi zdi, da je ZK Slovenije v neki paradoksnih vlogi; kolikor bolj se liberalizira, bolj je v nekem paradoksnem smislu znotraj republike vsega kriva, vse bolj je kriva! To je znan psihoanalitični paradoks Nadjaza: bolj ko je subjekt nedolžen, bolj ga preganja nek neznosen občutek krivde. Kolikor bolj je ZKS liberalna, bolj je kriva v očeh demokratične javnosti, ker ne da tistega, za kar v bistvu gre. In danes smo, po mojem mišljenju, na tisti točki, ko je do skrajnega protislovja prigan proces vsebinske liberalizacije ZK, po drugi strani pa seveda ta liberalizacija še vedno vztraja v formi dokaj močnega partijskega monopola. Tu sta možni dve hkratni strategiji, ki lahko popeljeta stvar iz tega mrtvega kota.

Prva je ta, da ZKS sama v nekem srednjeročnem procesu organizira stabilno in načrtno pripravo na zlom partijskega monopola, in da s tem ne čaka na »druge«. In druga: dokler ti elementi monopola še vztrajajo, naj se ZKS obnaša kot vladajo-ča, kot da je dejansko oblastnik, kot da je suverena oblast.

In zadnja stvar, s katero bi tudi zaključil (seveda bolj arbitrarno, kajti analiza lahko teče v neskončnost), je ta, da se bosta prenova in kontraprenova spopadali med letošnjim letom in da bo vrhunec tega na kongresu. Seveda se bo ključni del kongresa zgodil že pred samim kongresom. V tem primeru mislim, da mora ZKS, če res želi realizirati prenovu ZKJ, zasesti točko, ki se ji reče »Law and order«, kar pomeni: zavzemati se za racionalno razreševanje konfliktov v Jugoslaviji kot neko normalno stanje, kot normalno obnašanje političnih subjektov, in s tem se bo tudi izkazalo, koliko to izrednost zahteva prav ta »redobljubni« jugoslovanski totalitarizem.

To, mislim, je potrebno povedati sedaj, ker vemo, da bo jutri že prepozno.